

nyeit (A Szent Korona hazatér. Szerk. Pálffy Géza. Bp. 2018.), de nem lehet kétségünk afelől, hogy további írásaiban ezekre is reflektálni fog.

Tatjana Guszarova tanulmányai gazdagítják a kora újkori Királyi Magyarországról szóló ismereteinket. Eredményeinek be kellene épülnie a magyar történettudományba, célszerű lenne egy tanulmánykötetet magyar nyelven is megjelentetnie.

Font Márta – Végh Ferenc

DIE PROTOKOLLE DES CISLEITHANISCHEN MINISTERRATES 1867–1918.

Band 1: 1867. 19. Februar 1867 – 15. Dezember 1867.

Hrsg. Stefan Malfèr

Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2018. 163 oldal

Néhány éve fejeződött be egy évtizedeken átnyúló nagy vállalkozás, az 1848 és 1867 közötti osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek kiadása, amely 1970 és 2015 között megjelent 28 kötetével nagy lendületet adott az 1848 utáni két évtized kutatásának. A sorozat szervezését az utóbbi években kezében tartó Stefan Malfèr az utolsóként megjelent kötetek szerkesztőivel, Thomas Kletečkával és Anatol Schmied-Kowarzikkal együtt újabb vállalkozásba kezdett, melyben felhalmozott szövegkiadási tapasztalataikat és forrásismeretüket hasznosítani tudják, így elindul az 1867 és 1918 közötti osztrák, pontosabban ciszlajtán minisztertanács jegyzőkönyveinek 11 kötetre tervezett kiadása. Ezt Franz Adlgasser, a kiadást támogató kutatóintézet (Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichtsforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften) jelenlegi vezetője, Stefan Malfèr, valamint a jelenlegi sorozat szakmai felelőse, Anatol Schmied-Kowarzik jelentette be a recenzeált kiadvány rövid előszavában.

A mostani vállalkozás a korábbi sorozat szerkezetét vette át: a jegyzőkönyvek pontos szövegét tömör, informatív jegyzetek egészítik ki, melyek utalnak az adott ügy előzményeire és további szálaira. Valamennyi kötetet hasznos bevezető nyitja, mely érinti a minisztertanács napirendjén szereplő legfontosabb kérdésköröket, megvilágítva az ügyek hátterét, amit bibliográfia, rövidítésjegyzék, a régies szavak és kifejezések magyarázó jegyzéke, valamint a miniszterek tanácskozásán állandó tagként, illetve alkalmanként meghívott helyettesként vagy szakértőként részt vevő személyek – életútjuk legfontosabb adatait ismertető – névsora egészít ki. A Függelék a minisztertanács üléseinek napirend-jegyzékét közli, illetve egyesített tárgy- és személymutatót is tartalmaz.

Az évtizedek óta felhalmozott szakmai tudás és szövegkiadási rutin ellenére ez az első kötet speciális kihívások elé állította a szerkesztőket, melyeket a Malfèr, Schmied-Kowarzik, valamint Kletečka által készített rövid összefoglaló vázol fel. A dualizmus kori ciszlajtán minisztertanácsi jegyzőkönyveket – ahogyan az 1861 és 1918 közötti minisztertanácsi iratokat és jegyzőkönyveket is – a belügyminisztérium és az igazságügy-minisztérium iratanyagával együtt, 1924–1925-ben az úgynevezett Igazságügyi Palota padlásán kialakított raktárba szállították, amelyet azonban 1927-ben egy bírósági ítélet nyomán lezajlott tömegtüntetés során felgyújtottak, s a tűzvészben a levéltári források tekintélyes része is megsemmisült. A tűz, majd az oltáshoz használt víz által nagymértékben rongált, megmaradt iratokat (közülből az eredeti állomány 25%-a, de a minisztertanácsi jegyzőkönyvek esetében csak 10%-a) a levéltárosok alkalmanként oldalanként szétszóródva gyűjtötték össze, szárították meg, majd rekonstruál-

ták. Az 1867-es év minisztertanácsi jegyzőkönyvei történetesen teljes mértékben odavesztek. A jegyzőkönyvek napirendje és az uralkodói döntések azonban a Kabinettskanzlei Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött, ezért a tűzvész által nem érintett állagában szerencsére fellelhetők. A jegyzőkönyvek szövegéből azonban csak az maradt ránk, amit a tűzvészt megelőzően Josef Redlich lemásolt a *Das österreichische Staats- und Reichsproblem* (Leipzig 1926.) című monumentális munkájának előkészületeként. Redlich a jegyzőkönyvekből természetesen csak azokat a szövegeket másolta le, amelyek a birodalom közjogi helyzetének rendezését érintették, s azok egy részét nyomtatásban maga is közölte munkájának második kötetében.

Az új sorozat nyitó dátuma 1867. február 19., mivel ekkor zajlott az első minisztertanácsi ülés Richard Belcredi gróf miniszterelnök február 7-én bekövetkezett elbocsátása és Friedrich Ferdinand Beust báró külügyminiszter miniszterelnökké való kinevezése után. A záró dátum 1867. december 15-e, ez az utolsó minisztertanácsi ülés időpontja volt az úgynevezett 1867. decemberi alkotmány birodalmi tanácsbeli, majd uralkodói elfogadása előtt. Az itt közölt valamennyi jegyzőkönyv Redlich másolata, kiegészülve a minisztertanácsi napirendi pontok és uralkodói döntések szövegével. Kérdésként merülhet fel, vajon volt-e értelme külön kötetben megjelentetni a Redlich által már részben publikált szövegeket. A válasz egyértelmű: igen. Redlich mesterelbeszélése a kiegészítés előtörténetére és történetére vonatkozóan a Habsburg Birodalom történetírásának máig meghatározó teljesítménye, de ha többé-kevésbé új interpretációk előtt akarjuk megnyitni az utat, azt a források információközlésre szorítókozó jegyzetekkel történő publikálása előre lendítheti. Másrészt a többi napirendi pont pusztán felsorolása is informatív lehet, hiszen látható, hogy a sorsfordító politikai agenda mellett hogyan folytatódott a miniszteri napi aprómunka. A miniszterek a fontos döntések mellett tanácskoztak például a Brünn és Olmütz közötti vasútvonalról folytatott tárgyalások felgyorsításáról, a párizsi világiállítás előkészületeiről, a sörfőzde-hulladékból történő pálinkafőzés adóztatásáról, az 1868-ra tervezett bécsi lövészünnepről, de valamelyik dalmáciai szigeten létesítendő büntető kolónia létesítésének tervéről is.

Az 1867 februárja és decembere közötti időszakot – ahogy azt Malfér tartalmi bevezetője részletesen bemutatja – a történetírás különböző fogalmakkal leírva, de egységesen átmeneti időszaknak tekinti, melynek végére az állam végrehajtó apparátusának vezetését az uralkodó mellett a korábbi birodalmi kormány helyett három kormány (magyar és cislajtán kormány, közös minisztertanács) vette át. Ebben az átmeneti időszakban a bécsi minisztertanács hatásköre különböző elemeket egyesített magában: a közjogi megállapodás előkészítését, a körvonalazódó közjogi megállapodásban közös ügyekként elismert ügyek vezetését, a cislajtán tartományok, valamint a magyar korona országai közé tartozó Horvát-Szlavonország adminisztratív felügyeletét és a katonai határőrvidék igazgatását. Ez tükröződik a minisztertanácsi viták napirendi pontjainak sokféleségében is. A napirendi pontok csaknem harmada későbbi közös ügyeket, kétharmaduk viszont kizárólag a cislajtán tartományokat, illetve Horvátországhoz kapcsolódó ügyeket érintettek.

A magyar kutatók számára természetesen a kiegészítés ausztriai menetének soron következője a legfontosabb a most megjelent jegyzőkönyvekben. 1867. január elején Andrassy Gyula gróf, Lónyay Menyhért és Eötvös József báró bécsi tárgyalásain a több mint egy éve elkezdődött formális tárgyalássorozat fordulóponthoz ért, s körvonalazódott az uralkodó és a magyar liberális politikai vezetők által tehető és elfogadható közjogi engedmények köre, amelyet a magyar országgyűlés egy évvel korábban választott, úgynevezett 67-es bizottsága fogadott el február elején. Úgy tűnhet, hogy az ausztriai politikai erők – osztrák-német és szláv oldalról, illetve liberális és konzervatív irányzatok felől – egyaránt nem tanúsítottak lényeges ellenállást az uralkodó dualizmus melletti döntésével szemben, s ha kellenél is és kételyekkel telve is, de 1867 őszén egyszerűen rábólintottak az akkor már a magyar törvények közé becikkelyezett kiegészítés

sarokpontjaira. Ez a minisztertanácsi jegyzőkönyv-kötet azonban megmutatja, hogy ez az út korántsem volt sima és buktatóktól mentes. A minisztertanácsból nemcsak Belcredi távozott, hanem április közepén Bernhard Wüllerstorff und Urbair báró kereskedelemügyi miniszter is, aki úgy vélte, a külkereskedelem, a „birodalmi vasutak” kérdésében elengedhetetlen a közös ügyekhez sorolás s ennek megfelelően közös birodalmi irányító testületek felállítására. (Emellett külön közös ügyes tengerészeti minisztérium szükségessége mellett is érvelt.) A miniszterek mindegyike támogatta például azt, hogy a ’delegációk’ megnevezés helyett ’birodalmi szenátus’ (Reichssenat) legyen a közös ügyeket tárgyaló törvényhozó testület neve. Azaz egyes részletkérdésekben nagyon is mély árkok húzódtak a bécsi és a pest-budai politikusok álláspontjai között még május elején is. Továbbá egyes tartományi parlamentek ellenálló akciókba kezdtek február végén, március elején. A szláv politikai erők (Csehország, Morvaország, Krajna) a birodalom föderatív szerkezetét s abba Magyarország betagozódását tekintették legfontosabb politikai célkitűzésüknek, de a dualizmus intézményrendszerének megteremtésével ezt meghíúsítva látták. Más tartományi vezető testületek (például Tirolban), elsősorban azért aggódtak, hogy a dualista szerkezet megerősíti a bécsi birodalmi tanács politikai súlyát a tartományi parlamentek rovására. A szláv politikai erők arra hivatkoztak, hogy az uralkodó által 1867 legelején összehívott birodalmi tanács nem jogosult a kiegyezés kérdéseiben döntő elhatározásokat hozni, azokat – ahogy azt Ferenc József 1865 szeptemberében megígérte – a tartományi parlamenteknek is meg kell tárgyalniuk, mégpedig a magyarországi kiegyezési törvénycikk szentesítése előtt. Beust viszont erre a három tartományi parlament feloszlását fogadtatta el minisztertanácsaival és az uralkodóval. Ennek azonban ára volt. Beust ugyanis eredetileg azzal számolt, hogy a birodalmi tanács újraösszehívása nyomán kialakult kedvező politikai légkörben a kiegyezéssel szükségessé váló alkotmánymódosítások elfogadtatása nem ütközik majd ellenállásba. Az említett tartományi parlamentek feloszlata következtében azonban késett a birodalmi tanács eredetileg március közepére tervezett megnyitása, végül csak május végén kezdte meg működését, s csak decemberben fogadta el az ausztriai kiegyezési törvénycikket.

A jegyzőkönyvek jól megvilágítják, hogy az osztrák-német liberális Alkotmánypárt politikusai hogyan tudták kihasználni a helyzetet arra, hogy az alkotmányosság továbbfejlesztésére irányuló politikai követeléseiket – melyek a korábbi években megtörttek az uralkodó és szűk tanácsadói körének makacs ellenállásán – érvényre juttassák. Az alkotmánymódosításra benyújtott minisztertanácsi törvényjavaslatok mellett (melyeket szintén módosítottak) saját törvényjavaslatok kidolgozásával elfogadtatták a végül a decemberi alkotmányba belefoglalt állampolgári alapjogok katalógusát, a miniszteri felelősség elvét, az egyesülési törvényt, gyülekezési törvényt stb. Ferenc József számára az adott szituációban a legfontosabb a dualizmus megteremtése volt, amire nehezen szánta el magát, de megszületett döntését azután a birodalom nagyhatalmi állása és fennmaradása legfontosabb biztosítékának tekintette. Ezért ennek hajlandó volt alárendelni uralkodói jogköre további korlátozását is – miközben a külpolitika és a hadügyek terén a közözügyi intézmények biztosították számára – az alkotmányos díszletek közepette is – személyes akarata érvényesítésének legfontosabb eszközeit. Ahogy Malfèr összegzi: mindenképpen magasabb politikai árat kellett fizetnie a cizlajtán politikai szintéren a kiegyezés tető alá hozásáért, mint ahogy azt előzetesen tervezte. Az új sorozat első kötetében most megjelent jegyzőkönyvek tehát nagyban hozzájárulnak a kiegyezés ausztriai politikai hátterének pontos felrajzolásához.

Deák Ágnes